

Moniperusteinen syrjintä olisi tunnistettava paremmin

Syrjintää tarkastellaan yleensä vain yhden syrjintäperusteen näkökulmasta, mutta käytännössä yksilö voi joutua syrjityksi usean ominaisuutensa vuoksi. Silloin puhutaan moniperusteisesta syrjinnästä. Sen tunnistaminen auttaisi ehkäisemään paremmin erilaisia syrjintätilanteita.

Syrjintä monella perusteella voi kuormittaa moninkertaisesti

Jotta syrjintää voidaan nykyistä paremmin hahmottaa yhteiskunnallisena ongelmana, sitä on hyvä tarkastella myös laajemmin kuin vain yksittäisten syrjintäperusteiden näkökulmasta. Syrjintä on aina vakavaa – on se sitten tapahtunut yhdellä tai useammalla perusteella. Yksilön kannalta moniperusteinen syrjintä voi kuitenkin olla raskaampaa ja pitkäkestoisempaa, kun syrjintäkokemuksia kasaantuu samalle henkilölle usealla perusteella.

Moniperusteinen syrjintä voi olla myös ajateltua yleisempää, koska sitä ei useinkaan vielä tunnisteta. Syrjintäkokemuksissa esimerkiksi alkuperä ja uskonto kietoutuvat monesti yhteen. Vastaavasti alkuperä ja kieli tai vammaisuus ja ikä ovat syrjintäperusteita, jotka liittyvät tyypillisesti toisiinsa. Myös sukupuoli on usein yksi vaikuttava tekijä moniperusteisessa syrjinnässä.

Tutkimusten mukaan vähemmistöön kuuluva on erityisen altis moniperusteiselle syrjinnälle. Esimerkiksi EU:n perusoikeusviraston (European Union Agency for Fundamental Rights, FRA) tutkimustulosten mukaan 25 prosenttia etniseen vähemmistöön kuuluvista tai maahanmuuttajataustaisista vastaajista kertoi tulleen syrjityksi kahden tai useamman syyn perusteella. Näkyvään vähemmistöön kuuluvat, esimerkiksi romanit tai afrikkalaistaustaiset, kohtaavat moniperusteista syrjintää muita todennäköisemmin. (FRA 2011, 2017b)

Etenkin kahteen tai useampaan eri vähemmistöön samanaikaisesti kuuluvalla on suuri riski kokea moniperusteista syrjintää. Silloin mahdollisia syrjintätilanteita on myös enemmän ja syrjintäkokemuksia kertyy useammin. Vähemmistöjen sisäiseen vähemmistöön kuuluvalla voikin olla vaikea löytää tilaa tai ryhmää, jossa häneen ei kohdistu syrjintää. (Lepola 2018)

Useampaan vähemmistöön kuuluva voi kohdata syrjintää yhteiskunnan palveluissa, kun hänen tarvitsemiaan palveluita on vaikea tai mahdoton saada. Esimerkiksi sosiaali- ja terveyspuolella on tutkimuksen mukaan puutteita vammaisten saamelaisten henkilöiden palveluista. Vastaavia ongelmia on myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvilla saamelaisilla. (Olsén et al. 2017)

On huomattava, etteivät kaikki syrjintäkokemukset ole välttämättä lain tarkoittamaa syrjintää. Hyvin harva syrjintää kokeneista ilmoittaa kokemastaan syrjinnästä viranomaisille, eikä

Yhdenvertaisuuden edistämisessä on huomioitava henkilön koko elämänkaari: esimerkiksi vammaisen vanhuksen ja vammaisen nuoren oikeudet voivat toteutua eri keinoin.

tapauksia siten useinkaan punnita oikeudellisesti kannalta. Syrjintäkokemusten selvittäminen antaa kuitenkin tärkeää tietoa siitä, miten esimerkiksi eri vähemmistöt kokevat asemansa yhteiskunnassa. Tutkimukset syrjinnästä käsittelevät tällä hetkellä lähinnä syrjintäperusteitain kerättyjä kokemuksia, mikä johtuu muun muassa siitä, että tietoisuus syrjinnän kasaantumisesta on vasta nousemassa.

EU:n perusoikeusvirasto on kehottanut unionin jäsenmaita ottamaan nykyistä paremmin huomioon moniperusteisen syrjinnän kehittäessään lainsäädäntöä ja välineitä syrjinnän vastaista työtä varten. Perusoikeusviraston mukaan keskittymällä yksittäisiin syrjintäperusteisiin ei päästä tarpeeksi hyvin kiinni niihin erilaisiin tilanteisiin, joissa ihmiset kokevat syrjintää arjessaan. (FRA 2017c)

Keskittymällä yksittäisiin syrjintäperusteisiin ei päästä kiinni niihin erilaisiin tilanteisiin, joissa ihmiset kokevat syrjintää arjessaan.

Perusoikeusvirasto on todennut, että etenkin ikääntyneiden henkilöiden kohdalla moniperusteista syrjintää olisi tutkittava nykyistä enemmän, koska he ovat hyvin heterogeeninen ryhmä erilaisine tarpeineen ja mahdollisuuksiineen (FRA 2018b). Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan yhdenvertaisuuden edistämisessä olisi sokin huomioitava henkilön koko elämänkaari. Esimerkiksi ikääntyneiden seksuaalivähemmistöihin kuuluvien tai ikääntyneiden vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen liittyy osin erilaisia piirteitä kuin työikäisten tai nuorten. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2018)

Mitä syrjintä on?

Syrjintä tarkoittaa henkilön tai ryhmän eriarvoista kohtelua tai erilaiseen asemaan laittamista ilman hyväksyttävää syytä. Syrjintä on kielletty Suomen perustuslaissa. Yhdenvertaisuuslaki, tasa-arvolaki, työlainsäädäntö ja rikoslaki tarkentavat syrjinnän kieltoa eri elämänaluilla. Laeissa on määritelty kielletyt syrjintäperusteet. Viranomaisilla, koulutuksen järjestäjillä ja työnantajilla on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta.

Kiellettyjä syrjintäperusteita ovat yhdenvertaisuuslain (1325/2014) mukaan ikä, alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen tai muu henkilöön liittyvä syy.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, eli tasa-arvolaki (609/1986), puolestaan kieltää syrjinnän sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella.

Syrjintätilanteet voivat olla hyvin monitahoisia

Moniperusteisella syrjinnällä tarkoitetaan syrjinnän kohteeksi joutumista kahden tai useamman eri ominaisuuden, eli niin kutsutun syrjintäperusteiden, perusteella. Esimerkiksi romaninainen saattaa tulla syrjityksi sekä etnisen alkuperänsä että sukupuolensa perusteella. Moniperusteista syrjintää koskevat käsitteet eivät ole kovinkaan vakiintuneita, mutta ilmiötä voidaan koittaa kuvata tarkemmin esimerkiksi moninkertaisen, kumulatiivisen ja risteävän syrjinnän käsitteiden avulla.

Syrjityksi tuleminen syyt voivat ilmetä samanaikaisesti tai eriaikaisesti. Moninkertaiseksi syrjinnäksi kutsutaan tilannetta, jossa henkilö kohtaa syrjintää useammassa kuin yhdessä tilanteessa eri perusteilla. Esimerkiksi vammaisen maa-hanmuuttajataustainen henkilö joutuu syrjityksi työhaussa vammaisuuden vuoksi ja asuntomarkkinoilla etnisen taustansa perusteella.

Kumulatiivisessa syrjinnässä yksilö kokee syrjintää samassa tilanteessa useammalla perusteella. Esimerkiksi työhaussa hakijaa voidaan syrjiä sekä sukupuolen että tiettyyn uskonnolliseen ryhmään kuulumisen perusteella.

Joskus syrjintätilanne syntyy erityisesti silloin, kun useampi syrjintäperuste yhdistyy tietyssä tilanteessa. Risteävässä syrjinnässä eri perusteet risteävät ja läpileikkaavat toisensa ja siten yhdessä muodostavat erityisen syrjintäperusteiden. Esimerkiksi ruotsinkielinen vammaisen henkilö voi kohdata terveystalveissa syrjintää, jota ei kohtaisi ruotsinkielinen ei-vammaisen tai vammaisen ei-ruotsinkielinen henkilö.

Moniperusteisen syrjinnän kohdalla puhutaan usein sisäryhmäsyrjinnästä. Sisäryhmäsyrjinnällä tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilö kohtaa syrjintää omassa vertaisryhmässään johonkin muuhun ryhmään kuulumisen vuoksi. Esimerkiksi seksuaalivähemmistöön kuuluva voi joutua syrjityksi oman etnisen ryhmänsä

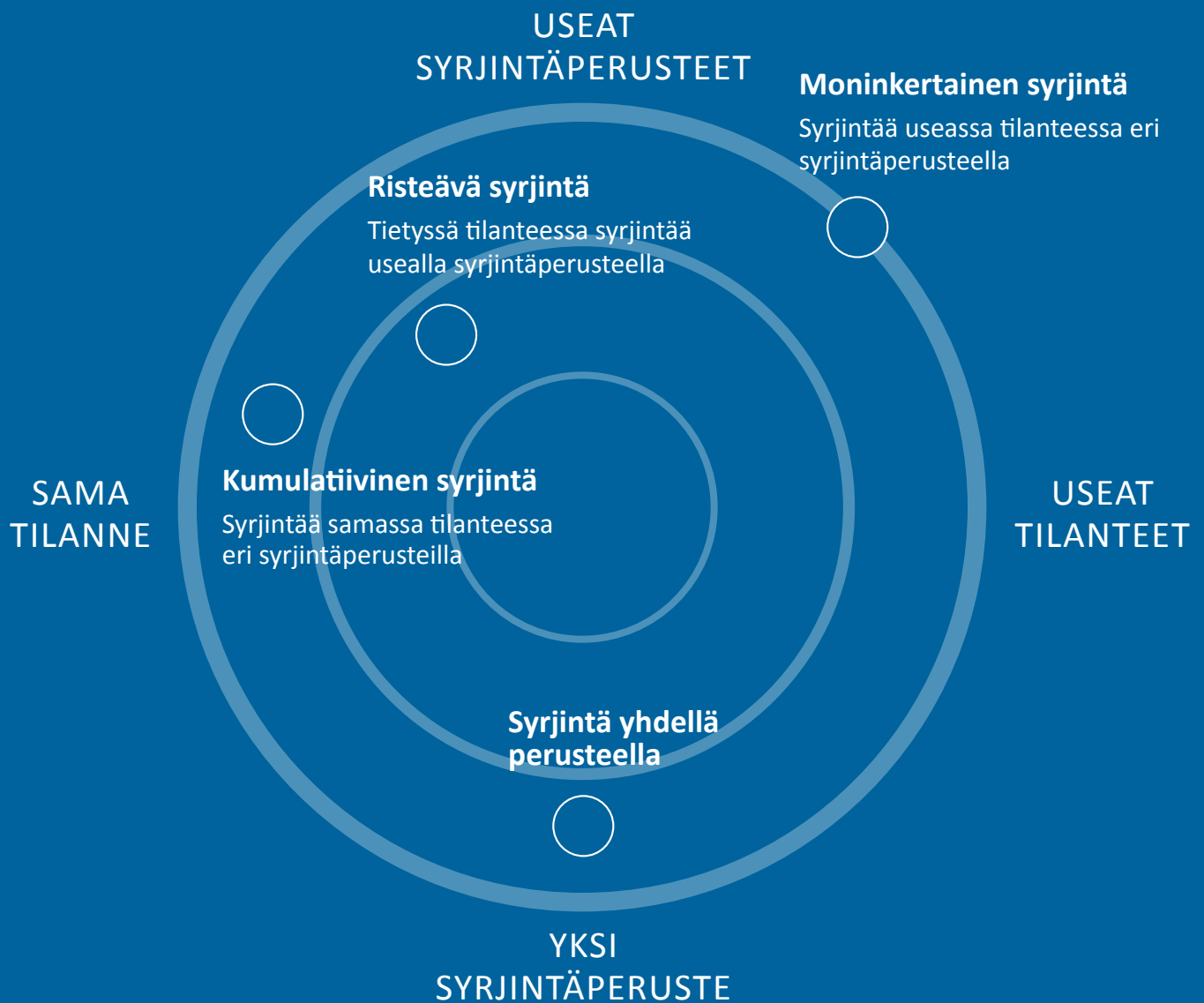
sisällä. Ulkoryhmäsyrjinnällä tarkoitetaan puolestaan syrjintää, jota henkilö kokee ympäröivän yhteiskunnan taholta.

Yhdenvertaisuuslaissa tai tasa-arvolaisissa ei mainita moniperusteista tai risteävää syrjintää. Suomi ei ole tässä suhteessa kovinkaan poikkeuksellinen, sillä esimerkiksi harvassa EU-maassa moniperusteisuudesta on selkeitä säännöksiä, ja oikeuskäytäntöäkin on hyvin niukasti (European Commission 2017). Hallituksen esityksen (HE 19/2014 vp) mukaan yhdenvertaisuuslakia voidaan kuitenkin soveltaa moniperusteisen syrjinnän kohdalla. Myös sellaisissa tapauksissa, joissa sukupuoli on yhtenä syrjintäperusteena.

Erilaiset syrjinnän syyt kasautuvat samoille nuorille

Nuorten syrjintäkokemuksia tarkastelleessa Nuorisobarometrissä havaittiin, että vain joka viides syrjintää kokenut mainitsi vain yhden syyn kokemalleen syrjinnälle. Puolella syrjinnän uhreista eri perusteita oli vähintään kolme, ja joka neljännellä vähintään viisi. Viidellä prosentilla syrjintää kokeneista oli yli puolet kaikista kysytyistä syrjintäperusteista. Osasyyn tähän on kysytyjen syiden linkittymisestä toisiinsa, mutta erilaiset syrjinnän syyt näyttivät myös kasautuvan samoille nuorille. (Nuorisobarometri 2014)

Moniperusteisen syrjinnän eri muodot

Moninkertaiseksi syrjinnäksi

kutsutaan tilannetta, jossa henkilö kohtaa syrjintää useammassa kuin yhdessä tilanteessa eri perusteilla. Esimerkiksi vammainen maahanmuuttajataustainen henkilö joutuu syrjityksi työhaussa vammaisuuden vuoksi ja asuntomarkkinoilla etnisen taustansa perusteella.

Kumulatiivisessa syrjinnässä

yksilö kokee syrjintää samassa tilanteessa useammalla perusteella. Esimerkiksi työhaussa hakijaa voidaan syrjiä sekä sukupuolen että tiettyyn uskonnolliseen ryhmään kuulumisen perusteella.

Risteävässä syrjinnässä

eri perusteet risteävät ja läpileikkaavat toisensa ja siten yhdessä muodostavat erityisen syrjintäperusteen. Esimerkiksi ruotsinkielinen vammainen henkilö voi kohdata terveyspalveluissa syrjintää, jota ei kohtaisi ruotsinkielinen ei-vammainen tai vammainen ei-ruotsinkielinen henkilö.

Intersektionaalisuuden avulla tarkastellaan yksilön ja yhteiskunnan suhdetta laajasti

Moniperusteisen syrjinnän yhteydessä puhutaan usein myös intersektionaalisuudesta. Intersektionaalisuudella tarkoitetaan tarkastelutapaa, jossa monien tekijöiden – kuten henkilökohtaisten ominaisuuksien, perhetaustan, koulutuksen ja asuinpaikan – katsotaan vaikuttavan samanaikaisesti yksilön identiteettiin, kokemuksiin ja aseoitumiseen yhteiskunnassa. Intersektionaalisuus on siten tiettyihin syrjintäperusteisiin kytkettyä moniperusteista syrjintää laajempi tapa tarkastella yhteiskunnan syrjiviä mekanismeja.

Intersektionaalisen ajattelutavan mukaan esimerkiksi sukupuolta, sosioekonomista asemaa, ikää, etnistä taustaa, toimintakykyä tai seksuaalista suuntautumista ei voida analysoi-

da erillään muista. Siten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen edellyttää, että eri tekijöiden vaikutusta tarkastellaan suhteessa toisiinsa. Intersektionaalisuus on hyödyllinen näkökulma moniperusteisuuden rinnalla, sillä sen avulla saadaan tarkasteluun mukaan myös sellaisia tekijöitä, joita ei ole erikseen määritelty lainsäädännössä.

Intersektionaalista tarkastelutapaa on viime vuosina käytetty etenkin sukupuolentutkimuksessa, jossa sen avulla on käsitelty sekä sukupuoleen että samalla muihin yksilön ominaisuuksiin kytkeytyviä yhteiskunnallisia valta-asetelmia.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan ratkaisu: Koneällyn käyttö johti moniperusteiseen syrjintään luoton saamisessa

Yhdenvertaisuusvaltuutettu vei yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan tapauksen, jossa luoton hakija A oli saanut kielteisen päätöksen luottoyhtiöltä. Päätös perustui tilastollisiin menetelmiin pohjautuviin luottoluokituksiin, jotka eivät ota kantaa yksittäisen luotonhakijan maksuvalmiuteen. Luottoyhtiön käyttämässä automatisoidussa järjestelmässä oli pisteytetty muun muassa luotonhakijan asuinpaikka, sukupuoli, äidinkieli ja ikä.

Erityisesti etniset vähemmistöt, joiden virallinen äidinkieli on jokin muu kuin suomi tai ruotsi, joutuivat luotonannossa muita epäedullisempaan asemaan. Myös miespuoliset hakijat ovat pisteytyksen perusteella epäedullisemmassa asemassa kuin naiset.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan kyseisessä tapauksessa asiakkaan luoton epääminen ei perustunut hänen tuloihinsa tai taloudelliseen asemaansa, vaan kyse oli pääosin henkilön taustaan pohjautuvasta tilastollisesta profiloinnista.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta totesi päätöksessään, että yhtiön menettely A:ta kohtaan oli yhdenvertaisuuslaissa ja tasa-arvolaisissa kiellettyä välitöntä moniperusteista syrjintää. Yhtiö oli henkilön sukupuolen, äidinkielen, iän ja asuinalueen perustella olettanut tämän luottokelpoisuuden heikommaksi kuin se olisi ollut muilla ominaisuuksilla.

(Diaarinumero: 216/2017)

Useampaan vähemmistöön kuuluvalla on suuri riski kokea moniperusteista syrjintää

Eri syrjintätutkimusten mukaan vähemmistöihin kuuluvat kohtaavat syrjintää muita useammin. Useampaan vähemmistöön samanaikaisesti kuuluvan kohdalla syrjintää tapahtuu vielä useammin, ja se on jatkuvampaa, todennäköisempää ja totaalisempaa. Tähän kuvaukseen kiteytyy yksi moniperusteista syrjintää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kokemana tarkastelleen selvityksen keskeisistä tuloksista (Lepola 2018).

Selvitykseen osallistuneet haastateltavat kuuluivat seksuaali- ja sukupuolivähemmistön lisäksi etniseen tai uskonnolliseen vähemmistöön tai olivat vammaisia. Heillä on selvityksen perusteella suuri riski joutua moniperusteisen tai risteävän syrjinnän uhriksi. Syrjinnän, ulosulkemisen ja eriarvoisen kohtelun kokemukset moninkertaistuvat silloin, kun henkilö kuuluu useampaan vähemmistöön, joista jokaiseen liittyy mahdollisuus tulla kohdelluksi epäoikeudenmukaisesti.

Yleistä häirintää ja syrjintää arkipäiväisissä tilanteissa kokivat erityisesti selvitykseen osallistuneet tummaihoiset ja transihmiset. Yhteistä näille ryhmille on, että heidän ulkonäkönsä poikkeaa usein jollain tavalla valtaväestön ulkonäöstä.

Haastatellut kertoivat rajoittaneensa osallistumistaan erilaisiin tilaisuuksiin syrjinnän pelossa. Useaan vähemmistöön kuuluminen

ja siitä johtuva moniperusteinen syrjintä on psyykkisesti hyvin rasittavaa, ja huolestuttavan monella selvityksessä haastatellulla oli mielen-terveysongelmia.

Erityisen hankalaa on ihmisillä, jotka kuuluvat kahteen vähemmistöön, jotka ovat jännitteisessä suhteessa toisiinsa. Esimerkiksi seksuaalivähemmistöön ja uskonnolliseen vähemmistöön kuuluvat voivat kokea syrjintää toisen tai kummankin ominaisuutensa perusteella uskonnollisen ryhmän ulkopuolelta (ulkoryhmäsyrjintä) ja toisaalta samanaikaisesti heitä syrjitään seksuaalisen suuntautumisen vuoksi oman uskonnollisen ryhmän sisällä (sisäryhmäsyrjintä).

”Kyllä se silloin tuntu semmoiselta kaksois kaapilta. Että on se kaappi kirkossa, että jos sä et voi kertoa olevas lesbo ja sitten on sateenkaaripiirit, jossa sä oot kaapissa etkä voi kertoa, että oot kirkon töissä.” (Lepola 2018)

Selvityksen mukaan moniperusteista syrjintää kokeneiden on tavallistakin vaikeampaa tehdä valitusta tapahtuneesta. Näissä tilanteissa on usein hankala eritellä, mistä syystä syrjintää on tapahtunut. Myös apua on vaikea hakea, koska useat tahot keskittyvät auttamaan vain tiettyyn ryhmään kuuluvia.

Useampaan vähemmistöön samanaikaisesti kuuluvan kohdalla syrjintää tapahtuu vielä useammin, ja se on jatkuvampaa, todennäköisempää ja totaalisempaa.

”Jos sä oot yhellä tavalla erityinen, niin sit jotenkin tuntuu, et ammattilaisetkin kykenee kattoon sillein, että aa täällä on maahanmuuttajapalveluita tai täällä on sateenkaari palveluita. Mut sit jos sulla on sillei monta asiaa. Musta tuntuu, et jotenkin... Et kun ihmiset ei enää edes tiedä, mihin sut pitäis lähettää, niin sitten ne totee, että ei lähetetä mihinkään.” (Lepola 2018)

Myös saamelaiset seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajat kuuluvat kahteen erilaiseen vähemmistöön, mikä asettaa heidät erityisen haavoittuvasen asemaan. Saamelaisten vammaisten henkilöiden ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien syrjintäkokemuksia käsitelleen tutkimuksen (Olsén et al. 2017) mukaan he olivat kohdanneet moniperusteista syrjintää etenkin sosiaali- ja terveyspalveluissa.

Saamen kieltä äidinkielenään puhuvan vammaisen henkilön on tutkimuksen mukaan erittäin vaikea saada olemassa olevia saamenkielisiä palveluita, mikä asettaa heidät muita saamelaisia tai vammaisia heikompaan asemaan. Myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla oli ongelmia saada omalla kielellään palveluja, jotka huomioisivat myös heidän erityiskysymyksensä seksuaali- tai sukupuolivähemmistön edustajana.

Saamelaiset seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat kohtasivat haastattelujen perusteella syrjintää myös saamelaisten keskuudessa. Heidän kokemansa sisäryhmäsyrjintä liittyy tutkimuksen mukaan yleisesti naisten ja miesten asemaan yhteisössä. Näistä sisäisistä ongelmista on puolestaan vaikea puhua saamelaisiin ulkopuolelta kohdistuvan syrjinnän vuoksi.

Ikäihmisten moninaisuutta ei aina huomioida palveluissa

Perus- ja ihmisoikeudet eivät muutu ihmisen vanhetessa, vaikka käytännössä oikeuksien toteutuminen usein heikkenee iän karttuessa. Iäkkäiden ihmisten kohdalla voi unohtua, että kyse on hyvin moninaisesta ryhmästä, jonka sisällä esimerkiksi erilaiset palvelutarpeet vaihtelevat paljon. Yksilölliset ominaisuudet eivät häviä iän myötä, vaan ne on otettava huomioon palvelujen suunnittelussa.

Eri vähemmistöihin kuuluneiden ikääntyneiden henkilöiden kokemaa syrjintää sosiaali- ja terveyspalveluissa tarkastelleen selvityksen (Törmä et al. 2014) mukaan heidän erityistarpeitaan ei otettu useinkaan huomioon esimerkiksi asiointissa tai tiedon saannissa. Eri ryhmien ja moninaisuuden huomioiminen oli

heikkoa, eikä esimerkiksi vammaisia henkilöitä tai seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia edes ajateltu olevan asiakkaina.

Moniperusteisen syrjinnän riski on selvityksen mukaan erityisesti maahanmuuttajataustaisilla ikääntyneillä. Esimerkiksi vammaisilla maahanmuuttajilla on suuri vaara jäädä paitsi palveluista, vaikka heillä olisi niille huomattava tarve. Heille on huonosti tarjolla esimerkiksi esteetöntä suomen kielen opetusta. Iäkäs vammaisen maahanmuuttaja on usein sekä ikänsä, vammansa että maahanmuuttajataustansa takia suurentuneessa syrjintävaarassa ja tarvitsee paljon tukitoimia.

Sukupuoli on usein mukana yhtenä tekijänä moniperusteissa syrjinnässä

Sukupuoleen liitetään yhteiskunnassa erilaisia arvoja ja merkityksiä, jotka puolestaan vaikuttavat esimerkiksi yhteiskunnan rakenteisiin. Sukupuolen perusteella ihmisiin kohdistuu myös syrjintää, mutta suoranaisen sukupuolisyrynnän lisäksi sukupuoli voi olla yksi syrjintään vaikuttava tekijä muiden perusteiden ohella.

Syrjintää eri perusteilla tarkastelevissa tutkimuksissa on usein raportoitu tuloksia myös sukupuolten mukaan. Esimerkiksi samaan etniseen ryhmään kuuluvalla naisella ja miehellä voivat syrjintäkokemukset etnisen taustan perusteella kuitenkin poiketa juuri sukupuolen vuoksi. Naisten ja miesten kokema syrjintä tietyllä perusteella tarkasteltuna eroaa usein myös ikäryhmittäin. Esimerkiksi vammaisten kohtaama syrjintä painottuu miehillä nuoriin ikäluokkiin ja naisilla vanhimpaan ikäryhmään. Sukupuoli vaikuttaa siten yhdenvertaisuuden toteutumiseen yhteiskunnassa, mikä on tärkeää ottaa huomioon yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja toisaalta syrjinnän vastaisessa työssä. Erilaisia toimia suunniteltaessa on aihetta tarkasteltava läpileikkaavasti sukupuolen näkökulmasta, koska samat keinot eivät välttämättä toimi eri sukupuolien kohdalla.

Lakia naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) eli tasa-arvolakia uudistettiin vuonna 2015, jolloin lakiin sisällytettiin sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän kiellot sekä velvoite ehkäistä tällaista syrjintää. Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan henkilön kokemusta omasta

Samaan etniseen ryhmään kuuluvalla naisella ja miehellä voivat syrjintäkokemukset poiketa sukupuolen vuoksi.

sukupuolestaan. Sukupuolen ilmaisu puolestaan tarkoittaa sukupuolen tuomista esiin pukeutumisella, käytöksellä tai muulla vastaavalla tavalla. Tasa-arvolain mukaan myös sellainen syrjintä on kiellettyä, joka perustuu siihen, että henkilön fyysiset sukupuolta määrittävät ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti naisen tai miehen.

Sukupuolta käsitellään tutkimuksissa vielä usein perinteisen kaksijakoisen nain-mies-jaottelun kautta, eikä sukupuolen moninaisuutta ole aina otettu tarkasteluissa huomioon. Muutosta on kuitenkin vähitellen tapahtumassa. Esimerkiksi vuoden 2017 Tasa-arvobarometrissa sukupuolen moninaisuus huomioitiin ensimmäistä kertaa. Myös esimerkiksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymyksiä työelämässä käsittelevässä WeAll-tutkimushankkeessa selvitetään muun muassa transnuorten tilannetta koulutuksessa ja työelämässä (weallfinland.fi).

Miehiin kohdistuvat viharikokset usein pahoinpitelyjä, naisilla useimmin kunnianloukkauksia

- Viharikoksia voidaan luonnehtia syrjinnän äärimmäiseksi muodoksi. Yhteistä syrjinnällä ja viharikoksella on teon syrjivä motiivi.
- Viharikoksella tarkoitetaan yleisesti henkilöä, ryhmää, jonkun omaisuutta, instituutiota tai näiden edustajaa kohtaan tehtyä rikosta, jonka motiivina ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta tai elämäntapomusta, seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisua tai vammaisuutta kohtaan.
- Poliisi on seurannut viharikosten kehitystä Suomessa vuosittain julkaistavan viharikosselvityksen avulla. Myös viharikoksissa on nähtävissä eroja sukupuolen mukaan tarkasteltuna.
- Vuoden 2017 viharikostilastossa korostuvat miesten kohdalla pahoinpitelyt ja naisilla puolestaan kunnianloukkaukset. Seksuaalisen suuntautuneisuuden perusteella kirjatuissa viharikosepäilyissä myös miehillä oli eniten kunnianloukkauksia. Miehillä tapaukset painottuivat nuoriin, kun taas naisilla vähän vanhempien ikäryhmään.

KAIKKI VIHARIKOSEPÄILYT	MIEHET	NAISET
Yhteensä 1312 (ei tietoa sukupuolesta 2 tapausta)	<ul style="list-style-type: none">• yhteensä 866• eniten pahoinpitelyjä 53 %• eniten tapauksia ikäryhmässä 15–24-vuotiaat 32 %	<ul style="list-style-type: none">• yhteensä 444• eniten kunnianloukkauksia 36 %• eniten tapauksia ikäryhmässä 25–34-vuotiaat 29 %
VIHARIKOSEPÄILYT PERUSTEITTAIN	MIEHET	NAISET
Etninen tai kansallinen tausta	<ul style="list-style-type: none">• yhteensä 661• eniten pahoinpitelyjä 54 %• eniten tapauksia ikäryhmässä 15–24-vuotiaat 33 %	<ul style="list-style-type: none">• yhteensä 343• eniten kunnianloukkauksia 34 %• eniten tapauksia ikäryhmässä 25–34-vuotiaat 29 %
Romanitausta	<ul style="list-style-type: none">• yhteensä 53• eniten syrjintätapauksia 49 %• eniten tapauksia ikäryhmässä 25–34-vuotiaat 38 %	<ul style="list-style-type: none">• yhteensä 52• eniten syrjintätapauksia 33 %• eniten tapauksia ikäryhmässä 35–44-vuotiaat 31 %
Uskonto tai vakaumus	<ul style="list-style-type: none">• yhteensä 127• eniten pahoinpitelyjä 60 %• tapauksista kohdistui islamin-uskoiisiin 50 %, kristittyihin 30 %• eniten tapauksia ikäryhmässä 25–34-vuotiaat 41 %	<ul style="list-style-type: none">• yhteensä 56• eniten kunnianloukkauksia 46 %• tapauksista kohdistui islamin-uskoiisiin 63 %, kristittyihin 16 %• eniten tapauksia ikäryhmässä 25–34-vuotiaat 42 %
Seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu	<ul style="list-style-type: none">• yhteensä 51• eniten kunnianloukkauksia 39 %• perusteena eniten seksuaalinen suuntautuminen 84 %• eniten tapauksia ikäryhmässä 15–24-vuotiaat 29 % ja 25–34-vuotiaat 29 %	<ul style="list-style-type: none">• yhteensä 14• eniten kunnianloukkauksia 29 % ja pahoinpitelyjä 29 %• perusteena eniten seksuaalinen suuntautuminen 57 %• eniten tapauksia ikäryhmässä 15–24-vuotiaat 43 %
Vammaisuus	<ul style="list-style-type: none">• yhteensä 27• eniten pahoinpitelyjä 48 %• eniten tapauksia ikäryhmässä alle 15-vuotiaat 32 %	<ul style="list-style-type: none">• yhteensä 31• eniten kunnianloukkauksia 39 %• eniten tapauksia ikäryhmässä 55-vuotiaat tai vanhemmat 26 %

Uskonnollinen vaatetus lisää syrjintäkokemuksia sekä naisilla että miehillä

EU:n perusoikeusviraston EU-MIDIS II -tutkimuksen mukaan 31 prosenttia huivia tai kasvohuntua (niqabia) käyttävistä musliminaisista koki syrjintää etnisen tai maahanmuuttajataustansa vuoksi edeltäneen vuoden aikana. Yleisesti uskonnollista tai perinteistä vaatetusta käyttävistä musliminaisista 27 prosenttia koki syrjintää etnisen tai maahanmuuttajataustansa vuoksi. Musliminaisista, jotka eivät käyttäneet mitään kyseisistä asuista, 23 prosenttia kertoi kokeneensa syrjintää.

Uskonnollisia tai perinteisiä vaatekappaleita käyttävistä muslimimiehistä 28 prosenttia kertoi kokeneensa syrjintää. Vastaavasti muslimimiehistä, jotka eivät käyttäneet uskonnollisia tai perinteisiä vaatteita, 22 prosenttia oli kohdannut syrjintää. Näkyvä merkki kuulumisesta tiettyyn uskonnolliseen ryhmään lisäsi siten syrjintäkokemuksia sekä naisilla että miehillä. (FRA 2017b)

Sukupuoli, ikä, vähemmistöön kuuluminen ja yhteiskunnallinen asema vaikuttavat vihapuheen ja seksuaalisen häirinnän kohteeksi joutumiseen

Tasa-arvobarometrin 2017 mukaan naiset kokevat seksuaalista häirintää ja sukupuolittunutta vihapuhetta selvästi useammin kuin miehet. Vähemmistöön kuuluminen lisää sekä miesten että naisten riskiä kokea seksuaalista häirintää. Vähemmistöön kuuluvilla naisilla on korkeampi riski kokea sukupuolittunutta vihapuhetta kuin muilla naisilla, mutta miehillä vastaava vaikutusta ei ole.

Nuori ikä on naisille seksuaalisen häirinnän riskitekijä, miehille ei. Nuoret miehet taas ko-

kevat enemmän sukupuolittunutta vihapuhetta kuin vanhemmat miehet. Naisilla iän vaikutus vihapuheen kokemiseen on pienempi kuin miehillä.

Työssäkäynti, koulutus ja tulotaso eivät vaikuta naisten riskiin kokea seksuaalista häirintää tai vihapuhetta, mutta miehillä pienituloisuus lisää sekä seksuaalisen häirinnän että sukupuolittunutta vihapuheen kokemisen riskiä. Samoin työssäkäynti lisää miesten riskiä kokea seksuaalista häirintää. (Ollus et al. 2019)

Nuoret naiset alttiita syrjinnälle sukupuolen perusteella

Vuoden 2014 Nuorisobarometri käsitteli erityisesti nuorten (15–29-vuotiaat) kohtaamaa syrjintää. Pojista 5 prosenttia ja tytöistä 18 prosenttia koki joutuneensa sukupuolensa takia syrjityksi. Naiset näyttävät nuorten ikäryhmissä olevan miehiä alttiimpia paitsi syrjinnälle yleensä, myös erityisesti sukupuolesta johtuvalle syrjinnälle.

Tyttöjen syrjintäkokemukset olivat selvästi yleisempiä ennen kaikkea kotona, koulussa, työelämässä ja sosiaali- ja terveystaluuissa, jonkin verran myös kadulla. Sen sijaan eroja ei näkynyt siinä, miten usein eri sukupuolet kokivat joutuneensa syrjityiksi harrastuksissa, nuorten kokoontumispaikoilla tai viranomaisen taholta. (Nuorisobarometri 2014)

Etniseen vähemmistöön kuuluvat miehet useimmin etnisen profiloinnin kohteena

EU:n perusoikeusviraston tutkimusraportin *Being Black in the EU* mukaan tutkimukseen osallistuneista afrikkalaistaustaisista vastaajista oli poliisi pysäyttänyt 24 prosenttia viimeisen viiden vuoden aikana. Miesten kohdalla pysäytykset olivat kolme kertaa yleisempiä (22 %) kuin naisilla (7 %). (FRA 2018a)

Pysäytetyt – Etnisen profiloinnin tilat, merkitykset ja käytännöt -hankkeen tutkimuksen mukaan etnisiin tai rodullistettuihin vähemmistöihin kuuluvat pojat/miehet (27,5 %) raportoivat tulleensa poliisiin pysäyttämiksi huomattavasti useammin, kuin tytöt/naiset (8,7 %). Nuorille miehille (46,5 %) omat kokemukset pysäytyksistä tai tieto muiden kokemuksista olivat yleisempiä kuin nuorille naisille (30,4 %). (Keskinen et al. 2018)

Nuoret, rodullistettuihin vähemmistöihin kuuluvat miehet kohtaavat etnistä profilointia erityisesti kaduilla, puistoissa, joukkoliikenteessä sekä rautatie- ja metroasemilla. Heitä valvovat erityisesti poliisi, vartijat ja järjestyksenvalvojat. Rodullistettuihin vähemmistöihin kuuluvia naisia ja keski-ikäisiä henkilöitä pysäytetään myös näissä paikoissa, mutta heidän osaltaan etninen profilointi näytti tutkimuksen mukaan keskittyvän kauppoihin, kauppaeskuksiin ja rajanylitystilanteisiin. Näiden ryhmien kohdalla painottui varsinkin vartijoiden, kaupan myyjien, tullivirkailijoiden ja rajavartioiden toiminta. Poliisin pysäytyksistä autolla ajaessa kertoivat erityisesti romanivähemmistöön kuuluvat ja afrikkalaistaustaiset miehet. (Keskinen et al. 2018)

Suosituksia moniperusteiseen syrjintään puuttumiseksi

- Syrjinnän ja eriarvoisuuden vastaisessa työssä olisi tunnistettava syrjintäperusteiden mahdollinen kasaantuminen ja kasaantumisen vaikutukset eri yksilöiden ja väestöryhmien kohdalla.
- Oikeussuojakeinoja pitää kehittää niin, että moniperusteinen syrjintä ja sen kohteeksi joutuneen erityisen haavoittuva asema tunnistetaan paremmin niin tukipalveluissa kuin oikeusprosessissakin.
- Viranomaisille on järjestettävä koulutusta moniperusteisesta syrjinnästä, jotta he pystyvät tunnistamaan ja huomioimaan tällaiset tilanteet paremmin osana ammatillista osaamistaan. Erityisen tärkeitä viranomaisryhmiä ovat sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset, opetusalan ammattilaiset ja poliisit.
- Moniperusteista syrjintää koskevat koulutustarpeet pitäisi huomioida sekä osana ammatillista koulutusta että erilaisten täydennyskoulutusten yhteydessä.
- Syrjintää koskevaa tietoa kerätessä olisi hankittava tietoa myös vastaajien sukupuolesta ja iästä sekä lisäksi mahdollisuuksien mukaan etnisestä taustasta, vammaisuudesta ja uskonnosta, jotta tietoa on mahdollista analysoida moniperusteisen syrjinnän näkökulmasta. Näin voitaisiin selvittää ja seurata ilmiön laajuutta ja erilaisia ilmenemismuotoja.

Lähteet

- FRA (2018a) Being Black in the EU/Second European Union Minorities and Discrimination Survey, Luxembourg, Publications Office of the European Union. <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/eumidis-ii-being-black>
- FRA (2018b), Fundamental Rights Report, Luxembourg, Publications Office. <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/fundamental-rights-report-2018>
- FRA (2017a) Challenges to women's human rights in the EU, Luxembourg, Publications Office. <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/colloq-womens-rights>
- FRA (2017b) EU-MIDIS II: Muslims – Selected findings, Luxembourg, Publications Office. <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/second-european-union-minorities-and-discrimination-survey-eu-midis-ii-muslims>
- FRA (2017c) Fundamental Rights Report, Luxembourg, Publications Office. <https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/annual-reports/fundamental-rights-2017#equality>
- FRA (2011) EU-MIDIS Data in Focus Report 5: Multiple discrimination. <https://fra.europa.eu/en/publication/2011/eu-midis-data-focus-report-5-multiple-discrimination>
- Hallituksen esitys eduskunnalle yhdenvertaisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, HE 19/2014. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140019>
- Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014 (2015) Sami Myllyniemi (toim.), opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisosaian neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2015/03/Nuorisobarometri_2014_web.pdf
- Keskinen, Suvi; Alemanji, Aminkeng Atabong; Himanen, Markus; Kivijärvi, Antti; Osazee, Uyi; Pöyhölä, Nirosha & Rousku, Venla (2018) Pysäytetyt – Etninen profilointi Suomessa, Svenska social och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, SSKH Notat 2/2018. http://www.profilong.fi/wp-content/uploads/2018/04/Pysaytetyt_SUOM.pdf
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (tasa-arvolaki) (609/1986). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- Lepola, Outi (2018) Koko ajan jännittyneenä – Moniperusteinen syrjintä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kokemana, oikeusministeriön julkaisu 51/2018. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161239/OMSO_51_2018_Koko_ajan_jannittyneena_Rainbow_Rights_web.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Olsén, Laura; Heinämäki, Leena & Harkoma, Assi (2017) Vähemmistöjen sisäisten vähemmistöjen ihmisoikeudet ja moniperustainen syrjintä: saamelaiset vammaiset henkilöt ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, Lapin yliopisto. <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63084>
- Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi: Romanien hyvinvointitutkimus Roosan perustulokset 2017–2018 (2018) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). <http://www.julkari.fi/handle/10024/137276>
- Sanasto, Tasa-arvotiedon keskus, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sanasto>
- Törmä, Sinikka; Huotari, Kari; Tuokkola, Kati & Pitkänen, Sari (2014) Ikäihmisten moninaisuus näkyväksi, Selvitys vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveyspalveluissa, sisäministeriön julkaisu 14/2014. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78988/ikaihminen%20moninaisuus%20nakyvaksi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta kielsi luottoyhtiötä käyttämästä tilastollista menetelmää luotonhakijaa syrjivästi kuluttajaluotonannossa, tiedote 25.4.2018. <https://www.yvtltk.fi/fi/index/tiedotteet/2018/04/yhdenvertaisuus-jatasa-arvolautakuntakielsiluottoyhtiotakayttamastatilastollistamenetelmaaluotonhakijaasyrjivastikuluttajaluotonannossa.html>
- Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325#Pidp450585008>
- Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018. <https://www.syrjinta.fi/-/yhdenvertaisuusvaltuutetun-ensimmainen-kertomus-eduskunnalle-syrjinnalla-on-monet-kasvot-lakimuutoksia-tarvitaan>

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISBN 978-952-259-774-8 (PDF)

Syrjintä Suomessa -Policy Brief kokoaa yhteen viimeisintä tutkimustietoa syrjintään ja yhdenvertaisuuteen liittyvistä kysymyksistä. Kukin Policy Brief -sarjan osa keskittyy tarkastelemaan yhtä ajankohtaista teemaa ja tarjoaa siihen liittyviä politiikkasuosituksia. Oikeusministeriön julkaisema sarja on suunnattu erityisesti päättäjille, poliitikoille, toimittajille, virkamiehille ja muille asiantuntijoille.

Tähän mennessä julkaistut
Syrjintä Suomessa -Policy Briefit:

1 Häirintä on syrjintää (2018)

2 Moniperusteinen syrjintä olisi tunnistettava paremmin (2019)

Syrjintä Suomessa -Policy Briefit löydät osoitteesta syrjintatieto.fi.
Myös ruotsiksi, englanniksi ja esteettömänä versiona.

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET